

Ю. А. Шлемен
г. Минск, Беларусь

АСЭНСАВАННЕ ПАДЗЕЙ РЭВАЛЮЦЫІ Ў ЗБОРНІКАХ ЯРАСЛАВА СЭЙФЕРТА «ГОРАД У СЛЯЗАХ» І «ПАШТОВЫ ГОЛУБ»

У кожнага народа існуюць гістарычныя падзеі, якія знаходзяць сваё адлюстраванне ў літаратуры. Пэўныя тэмы выклікаюць асаблівую цікавасць у розных пісьменнікаў, якія спрабуюць пераасэнсаваць наступствы такіх падзей для грамадства, паколькі, як адзначаў А. Асман, «гістарычныя траўмы, абумоўленыя не ваеннымі дзеяннямі, а актамі эксплуатацыі людзей, антыгуманнага звароту з імі і іх знішчэння, не вылечваюцца забыццём» [1, с. 48].

У чэшскай літаратуры пачатку ХХ ст. адной з самых папулярных тэм, звязаных са зменамі ў грамадска-палітычным ладзе краіны, стала тэма рускай Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. Напрыклад, паэт С. К. Нэйман у сваёй творчасці прайшоў ад шляху непрыняцця буржуазнай рэчаіснасці і мецяжа да рэвалюцыйнай пралетарскай ідэалогіі праз усхваленне Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі. Знакаміты чэшскі пісьменнік Я. Сэйферт таксама ўскладаў вялікія спадзяванні на пэўныя змены ў сувязі з рэвалюцыйнай перабудовай у грамадстве, што і адлюстравалася ў яго творчасці.

Палітычная схільнасць бацькі да сацыял-дэмакратаў і паходжанне з жыжкаўскай пражскай ускраіны паўплывалі на светапогляд маладога паэта і прывялі да стварэння анархісцкага гуртка. Пасля заснавання камуністычнай партыі ў 1921 г. у Чэхаславакіі малады пісьменнік адразу ўступае ў яе. Менавіта ў гэты час і выходзіць яго першы зборнік вершаў «Горад у слязах», поўны барыкад і рэвалюцыйных лозунгаў.

Вера ў змены і паляпшэнне жыццёвых умоў, што прыйдуць з перамогай рэвалюцыі, была звязаная ў пісьменніка з яго цяжкім і бедным дзяцінствам. «Наколькі я памятаю, была ў нас у тыя гады яшчэ адчувальная нястача. Бацька пасля вайны дастаткова доўга быў без працы, і талеркі ў нас былі амаль пустыя», – распавядаў сам Я. Сэйферт [2, s. 180]. Свае ўражанні ад складанасцей жыцця працоўнага насельніцтва аўтар перадаў у першым паэтычным зборніку «Горад у слязах» (Město v slzách, 1921). У вершах паэт адлюстраваў свой жыццёвы вопыт юнака з пражскай працоўнай ускраіны.

Творы з «Горада у слязах» перадаюць аўтарскае стаўленне да пакут насельніцтва, што паходзіць з прадмесцяў, і яго незадаволенасць той несправядлівасцю, якую штодзённа адчуваюць прадстаўнікі ніжэйшых слаёў чэшскага грамадства, а менавіта працоўныя: «však dokud z bratří mých trpětí bude jediný, // nebudu sřasten, // a nespravedlivostí světa vzbořen, // dál jako teď» («аднак пакуль з братоў маіх пакутваць будзе хоць адзін, // я не буду шчаслівы, // і несправядлівасцю света ўзрушаны, // далей як зараз») [3, s. 11]. Ужо ў гэтым зборніку дамінуюць урбаністычныя матывы, якія пераважаюць над усімі астатнімі вобразами ў вершах. «Кніга была найўнай... многа слоў, ніякай паэзіі, але ўсё-такі кавалачак, невялікі кавалачак жыцця жыхароў вуліц, нямнога лірыкі галерэй жыхароў дамоў, нямнога найўнай эротыкі, хлапечы вопыт на няцвёрдых нагах, імклівае бурлівай эпохі, запушчанай матарам рускай рэвалюцыі», – пасля ацэньваў свой зборнік пісьменнік [4]. Менавіта рэвалюцыя становіцца для лірычнага героя тым збавеннем, якое прынясе паляпшэнні і за якое ён гатовы памерці на барыкадах: «Panno Maria, // když už je nutno, abych umřel taky já, // [...] dej, ať umřu jednoho krásného dne na barikádě revoluce // s puškou v ruce» («Дзева Марыя, // калі ўжо трэба, каб памёр таксама і я, // [...] дай, каб памёр у адзін цудоўны дзень на барыкадзе рэвалюцыі // са зброяй у руках») [3, s. 22].

Культурная рэвалюцыя тут адлюстравана як «*свята беднякоў*» [3, s. 28]. Аднак на пачатку творчасці пісьменніка чэшская сталіца і сам вобраз горада не становяцца сімвалам велічнасці і прыгажосці, бо прыносяць простым людзям цяжкасці і пакуты паўсядзённага жыцця. Сваё выратаванне лірычны герой бачыць у разнастайнасці прыроды, багацце якой апісвае з дапамогай асіндэтоны: «Svou slávou // nezvítězilo město nade mnou, // svým majestátem a velikostí mě neočarovalo, // miluji hvězdy, lesy, prameny, louky a květiny // a navrátím se v jejich náručí tajemnou» («Сваёй славай // не перамог горад нада мной, // сваім і велічнасцю мяне не зачаравала, // я люблю зоркі, лясы, паляны і кветкі // і вяртаюся ў іх абдымкі ўпотаікі») [3, s. 11].

Для Я. Сэйфэрта Прага, а асабліва аддаленыя ад цэнтра раёны, сталі горадам беднякоў, што падкрэсліваецца ў вершы «Дзеці з прыгараду» (Děti z předměstí). З дапамогай параўнанняў і эпітэтаў аўтар апісвае той цяжкі і гаротны стан, у якім знаходзіліся дзеці, якія жылі ў чэшскім прыгарадзе, прычым выкарыстанне анжамбеману дазваляе акцэнтаваць увагу чытачоў на беднасці людзей з прыгараду Прагі: «stáli jsme dopola nazí a bledí jako křída, // my chlapci z předměstí, // neb všecky nás přemohla a všem nám na prsou klečí // předměstská bída» («стаялі мы да паловы нагія і бледныя як крэйда, // мы, хлопцы з прыгараду, // ці ва ўсім нас перамагла і цісне нам на грудзі // прыгарадная беднасць») [3, s. 25]. Менавіта таму і сам горад, і яго ўскраіны ўспрымаюцца лірычным героем верша са смуткам і адзінай верай у тое, што рэвалюцыйныя падзеі змогуць змяніць становішча і палажэнне жыхароў Прагі: «Noši, vy všichni musíte být zase zdraví, // aby až na ulicích světa ten veliký koncert bude, // mohli jste všichni hráti z partitury rudé // revoluční symfonii! // A ta, panečku, bude!» («Хлопцы, вы ўсе мусіце быць зноў

здоровыя, // каб калі на вуліцах свету той вялікі канцэрт будзе, // маглі вы ўсе граць з партытурай чырвонай // рэвалюцыйную сімфонію! // А тая, спадары, будзе!») [3, s. 26].

Не толькі ў дадзеным вершы, але і на працягу ўсяго зборніка адчуваецца яўная перакананасць творцы, што сам горад і яго жыхароў ад беднасці і галечы выратуе толькі рэвалюцыя і яе наступствы, зменіцца звычайны лад жыцця пражскага асяродку да лепшага. «Лірычны змест “Горада ў слязах” Я. Сэйфэрт атрымаў з горкага вопыту сучаснасці. Ім з’яўляецца сённяшняе вялікае сацыяльнае паўстанне, хваля якога ахоплівае ўвесь свет, духоўная рэвалюцыя, [...] Усё гэта гучыць свежа ў вершах Я. Сэйфэрта і да таго ж моцнае, пылаючае перакананне, што той новы свет хутка адрадіцца рэвалюцыяй», – лічыць Ф. Гётц [5, s. 199–200].

У 1925 г. чэшскія пісьменнікі больш дэталёва пазнаёміліся з Савецкім Саюзам. Так, Я. Сэйфэрт у складзе дэлегацыі наведваў СССР і пабываў у Маскве і Ленінградзе. Прыезд пісьменніка ў гэтыя гарады супаў з мерапрыемствамі, звязанымі з адзначэннем гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі, а таму ён здолеў убачыць, з якім грандыёзным размахам адзначалася дадзенае мерапрыемства [4]. Разам з тым паэт не заўважае становішчых змен у сацыяльным ладзе грамадства. Можна лічыць, што паездка ў Расію негатыўна ўплывае на погляды чэшскага пісьменніка, яго стаўленне да камуністычнай рэвалюцыі і светаадчуванне ў цэлым, што прыводзіць і да змен у яго паэзіі.

У адрозненні ад іншых дэлегатаў, Я. Сэйфэрт бачыць у Маскве не сучаснасць і развіццё, а рэшткі разруйнаванай імперыі. Менавіта таму дадзены горад, як і Прага, становіцца для яго «горадам у слязах», паколькі ад былой велічы не застаецца нічога [7]. Гэта паездка дазволіла аўтару ўбачыць сапраўдны вынік рэвалюцыйных дзеянняў, якія можна прыраўняць да вайны.

Рэвалюцыйны запал пралетарскай паэзіі змяняецца расчараваннем у камуністычным руху. У 1929 г. Я. Сэйфэрт выходзіць з камуністычнай партыі, выпускае маніфест, што крытыкуе новую цэнзурную палітыку кампартыі, спыняе выдавецкую дзейнасць у палітычных выданнях і ўступае ў сацыял-дэмакратычную партыю. З гэтага часу паэт у сваёй творчасці звяртаецца галоўным чынам да агульначалавечых каштоўнасцей, піша пра каханне, пра дзяцінства, захоплена ў сваіх вершах жаночай прыгажосцю, пагружаецца ў свет успамінаў.

Зварот да іншых тэм і вобразаў назіраецца ўжо ў зборніку «Паштовы голуб» (1929), які з’яўляецца апошнім зборнікам аўтара, створаным пад уплывам «Дзеветсіла». Творы гэтага перыяду (вершы «Прага», «Віно і час», «Адзінаццатая вясна») адлюстроўваюць асабісты стыль пісьменніка і вызначаюць кола тых матываў, да якіх ён будзе звяртацца на працягу ўсёй сваёй творчасці – любоў да Прагі і паэзіі, каханне да жанчыны. «Паэт вяртаецца да сябе», – так высока ацаніў дадзены зборнік сябар Я. Сэйфэрта паэт Ф. Галас [6, s. 43].

Нягледзячы на тэматычныя змены ў паэзіі, аўтар у зборнік «Паштовы голуб» уключае адзін верш «Лістапад 1918» (Listopad 1918), у якім чытач

можа адчуць увесь жах рэвалюцыйных наступстваў. Так, выкарыстанне эпітэта з адмоўнай канатацыяй дазваляе перадаць спустошанасць краіны ад дзеянняў рэвалюцыі: «*viděli jsme zemi ubohou*» («мы бачылі краіну ўбогую») [8, s. 29]. Апісанне фізічнага стану салдат з выкарыстаннем полісіндэтонау знаходзіцца ў супрацьпастаўленні з іх маральнай падрыхтаванасцю да будучай бітвы: «*vojáky bez rukou a bez nohou, // ale nikoli bez nadějí, // brány revností se otevírají*» («салдаты без рук і без ног, // але ніколі без надзеі, // брамы крэпасцей адчыняюць») [8, s. 29].

У дадзеным вершы аўтар апісвае наступствы рэвалюцыйных падзей, аднак ужо ў гэтым творы прасочваецца адыход ад гэтай тэмы і зварот да вобраза паэта, які стане вобразам-лейтматывам на працягу ўсяго творчага шляху пісьменніка. Так, творца ўзгадвае паэта, якія таксама вымушаны пакутваць ад наступстваў трагічных падзей, на што паказвае не толькі выкарыстанне дзеяслова з адмоўнай канатацыяй пры апісанні фізічнага стану паэта, але зварот да асіндэтонау пры апісанні рэчаў, не характэрных для пісьменніцкай дзейнасці: «*je město a v něm básník stůně, // okno otevřené v podvečer. // Tu je přílba, šavle a revolver*» («горад і ў ім паэт стогне, // акно адчыненае ў прыцемках. // Тут шлем, сабля і рэвальвер») [8, s. 29].

Ужыванне інверсіі, увасаблення і асанансу на глухія зычныя стварае ўражанне бязладдзя ў звыклым жыцці горада: «*plyne tam řeka bez účasti*» («плыве там рака без удзелу») [8, s. 29], «*chrličí na římsách katedrály // špinu nebes zvrácejí nad kanály, // naklanějíce hlavu do ulic, // potřísněnou trusem holubů a holubic*» («вадасцёкі на карнізах сабора // бруд нябёс ванітуюць над каналамі, // нахіляючы галаву да вуліц, // запэцканую памётам галубоў і галубак») [8, s. 29]. Стваранне змрочнага настрою, што пануе на завулках горада, дасягаецца з дапамогай узгадвання падзей, звязаных са смерцю: «*rohřební průvod ubírá se*» («пахавальная працэсія накіроўваецца») [8, s. 30]. Адзінай з'явай, напоўненай жыццём, застаецца навакольнае асяроддзе і прырода, што падкрэсліваецца выкарыстаннем увасабленняў пры апісанні хваль, птушак і зорак: «*vlny na řece to pošeptaly ptákům, // ptáci vyletěli ku oblakům, // zpívali to hvězdám ve výši // a hvězdy večer nevyšly*» («хвалі на рацэ гэта прашапталі птушкам, // птушкі выляцелі да аблокаў, // спявалі гэта зоркам увышыні // і зоркі ўвечары не выйшлі») [8, s. 30].

Такім чынам, у абодвух зборніках Я. Сэйфэрта, напісаных на пачатку творчасці, прысутнічае тэма Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. У наступных зборніках паэт не звяртаўся да падобнай тэматыкі. Гэта можна патлумачыць фактам біяграфіі чэшскага пісьменніка: творца ў якасці дэлегата асабіста пазнаёміўся з савецкай рэчаіснасцю ў 1920-х гг. і стаў сведкам святкавання гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі. Дадзеная паездка і бачанне рэалій спрыялі зменам у стаўленні да рускай бальшавіцкай рэвалюцыі. Можна лічыць, рэчаіснасць пераканала творцу, што рэвалюцыйныя дзеянні не дадаюць гораду велічнасці і прыгажосці, а пакідаюць толькі спустошанасць і пакалечаныя лёсы людзей. Менавіта таму ў паэзіі Я. Сэйфэрта адзначаецца

зварот да іншай тэматыкі ў зборніку «Паштовы голуб», выдадзеным у 1929 г. Так, у адным вершы вышэй узгаданага зборніка паэт апісвае адмоўныя ўплывы рэвалюцыйных падзей на лёс кожнага асобнага чалавека.

У першым паэтычным зборніку «Горад у слязах» назіраюцца станоўчыя аўтарскія адносіны да рэвалюцыі. Гэта тлумачыцца тым, што паэта натхняюць грамадскія змены, а таксама назіраецца пэўны паралелізм ва ўспрыняцці жыцця рабочых пражскіх прадмесцяў і савецкіх пралетарыяў. Тэматычна гэта выражаецца ва ўзвышаным пафасе, а фармальнае адлюстраванне знаходзіць сваю рэалізацыю ў актуалізацыі тэмы пакут, галечы. Аўтар свядома выбірае ў якасці галоўных герояў прадстаўнікоў сацыяльных нізоў, што ўплывае на эмацыяльную танальнасць і наяўнасць бунтарскага пафасу ў многіх вершах. Тым не менш, у адрозненні ад рускай рэчаіснасці, у Я. Сэйфэрта не ідзе гаворка пра сацыяльны злом у грамадстве. Так, чэшскі творца марыць пра духоўную рэвалюцыю, што пацвярджаецца спалучэннем рэвалюцыйнай тэмы з тэмай Бога (Дзева Марыя ўзгадваецца побач з барыкадамі ў адным радку) праз гучанне дысанансам да атэізму рускай рэвалюцыі.

Другі зборнік «Паштовы голуб» сведчыць пра змену адносін Я. Сэйфэрта да гістарычных падзей у Расіі, што выявілася ў яго выхадзе з камуністычнай партыі, а тэматычна рэвалюцыя фігуруе толькі ў вершы «Лістапад 1918». З гэтага верша вынікае аўтарскае пераасэнсаванне рэвалюцыйных падзей: змены, якія адбыліся ў грамадстве, жахлівыя і з'яўляюцца непрымальнымі, бо не адпавядаюць гуманістычнаму погляду, уласціваму чэхаславацкай грамадскай думцы канца 1920-х гг., якая арыентавалася на масарыкаўскую філасофію. У вершах Я. Сэйфэрта гэтага перыяду дадзеныя змены выразіліся ў трагічнай танальнасці, выкарыстанні слоў з адмоўнай канатацыяй і адлюстраванні натуралістычных карцін знявечаных салдат.

Аналіз паэтыкі вершаў, змешчаных у абодвух зборніках, дапамог пераканацца ў наступным: рэчаіснасць пераканала творцу, што рэвалюцыйныя дзеянні не дадаюць гораду велічнасці і прыгажосці, а пакідаюць толькі спустошанасць і пакалечаныя лёсы людзей.

ЛІТАРАТУРА

1. Ассман, А. Длинная тень прошлого. Мемориальная культура и историческая политика / Ассман, А. – М. : НЛЮ, 2014. – 328 с.
2. Seifert, J. Všecky krásy světa / J. Seifert. – Plzeň : Typografie Oldřich Hlavsa, 1982. – 640 s.
3. Seifert, J. Město v slzách; Samá láska; Svatební cesta; Slavík zpívá špatně; Poštovní holub / J. Seifert. – Praha : Československý spisovatel, 1989. – 261 s.
4. Ярослав Сейферт: «К миллионам стихов на свете я добавил лишь несколько строк» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.radio.cz/ru/rubrika/bogema/yaroslav-sejfert-k-millionam-stixov-na-svete-ya-dobavil-lish-neskolko-strok->. – Дата доступу : 07.10.2022.

5. Götz, F. Anarchie v nejmladší české poesii / F. Götz. – Brno : Nakladatel St. Kočí, sp. s. r. o., 1922. – 211 s.
6. Cinger, F. Jaroslav Seifert : laskavě neústupný pěvec : po stopách básníka očima jeho blízkých / F. Cinger. – Praha : BVD, 2011. – 269 s.
7. Тема России в творчестве Ярослава Сейферта [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://ruski.radio.cz/tema-rossii-v-tvorchestve-yaroslava-seyferta-8093026>. – Дата доступу : 07.10.2022.
8. Seifert, J. Poštovní holub. Jablko s klína. Ruce Venušiny / J. Seifert. – Praha : SNKLU, 1966. – 110 s.